

УДК 334.012.42

Степаненко Б.В.

аспірантка Інституту економіки та прогнозування НАН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ЗЕЛЕНИЙ БІЗНЕС"

Визначено поняття "зелений бізнес". Висвітлено теоретичні та методологічні засади цього виду діяльності. Виділено його основні аспекти та головні етапи розвитку. Подано класифікацію підприємств зеленого бізнесу.

У сучасних умовах розвитку світової економіки питання глобальної зміни клімату та захисту навколишнього середовища набувають усе більшої актуальності. У ХХІ ст. більшість розвинених держав світу одним із напрямів свого економічного та соціального розвитку обрали покращення внутрішніх екологічних умов існування та зниження шкідливого впливу на довкілля. Оскільки сьогодні основним джерелом забруднення навколишнього середовища є промислова діяльність, то найбільша увага приділяється питанням упровадження технологій та бізнес-процесів, спроможних знизити негативний вплив виробничої діяльності на довкілля.

Зазвичай витрати, пов'язані з використанням підприємством природних ресурсів, є набагато нижчими, ніж ціна ліквідації наслідків того негативного екстернального впливу на навколишнє середовище, який при цьому виникає. Такий вплив, створюючи несприятливі екологічні умови існування, негативно впливає на здоров'я людей, на тварин та рослини. Забруднення довкілля призводить до зниження народжуваності, ослаблення імунітету, вимирання або генетичних змін флори та фауни, що спричиняє додаткові суспільні витрати на придбання медикаментів, оздоровлення, захист рослин та тварин. Також додаткові витрати виникають і в держави, оскільки однією з її функцій є екологічна, покликана створювати сприятливі умови існування для населення: ліквідувати наслідки екологічних катастроф, охороняти природне середовище, контролювати використання природних ресурсів, зводити до мінімуму шкідливий вплив наслідків аварій на промислових підприємствах, поліпшувати якість питної води, екологізувати технології у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті тощо. Таким чи-

ном, забруднення навколишнього середовища спричиняє збільшення як суспільних, так і державних витрат, а також зниження інвестиційної привабливості окремих регіонів та країн світу, яке відбувається через зниження попиту на екологічно шкідливі товари, можливість підвищення податкового тягаря в галузях з високим рівнем забруднення довкілля, неможливість сертифікації та стандартизації продукції через низьку екологічну якість тощо.

Суперечності між економікою та екологією виникають через негармонійний розвиток системи "природа – людина – виробництво". З часів індустріалізації і донині триває поступове зростання масштабів шкідливих викидів промисловості у навколишнє середовище та кількості екологічних катастроф, що зумовлює необхідність пошуку нових підходів до розроблення новітніх технологій та процесів, які, забезпечуючи рентабельність виробництва, водночас сприяли б покращенню екологічної ситуації. Результатом таких пошуків стало становлення та розвиток нового виду діяльності – зеленого бізнесу, покликаною вирішити проблему гармонізації відносин в ланцюжку "природа – людина – виробництво".

Дослідження питання взаємозв'язку екології та економіки набуває все більшої актуальності для економічної науки та практики. Наукова література містить чимало праць, присвячених цьому питанню, серед яких слід відзначити праці таких зарубіжних учених, як М.Тосової, С.Кірхофа, Д.Вальтера, Д.Барона. Аналізом економічних, екологічних і соціальних аспектів сталого розвитку займаються такі вітчизняні вчені, як Л.Мельник, Н.Гребнюк, Е.Івлева, О.Прокопенко, О.Попова. У роботах цих авторів висвітлено потребу посилення взаємозв'язку екології та економіки для забезпечення економічного зростання, що перешкоджало б погіршенню стану навколишнього середовища та сприяло б його покращенню. Для цього пропонується інтегрувати принципи сталого розвитку в діючі моделі ведення бізнесу. Однак у роботах зазначених учених не розкрита роль зеленого бізнесу у вирішенні цього питання. А оскільки одним із можливих варіантів посилення взаємозв'язку економічного зростання з покращенням екологічної ситуації є запровадження нових форм підприємницької діяльності, що разом із забезпеченням прибутковості позитивно впливали б на стан довкілля, то виникає об'єктивна необхідність подальшого розвитку теоретичних та методологічних підходів до становлення та розвитку зеленого бізнесу. Окрім того, у вітчизняній науковій літературі не розроблено понятійно-категоріальний апарат зеленого бізне-

су та існує невизначеність критеріїв, за якими можна виділити його з-поміж інших видів діяльності. Це потребує наукових досліджень теоретичних основ зеленого бізнесу в Україні.

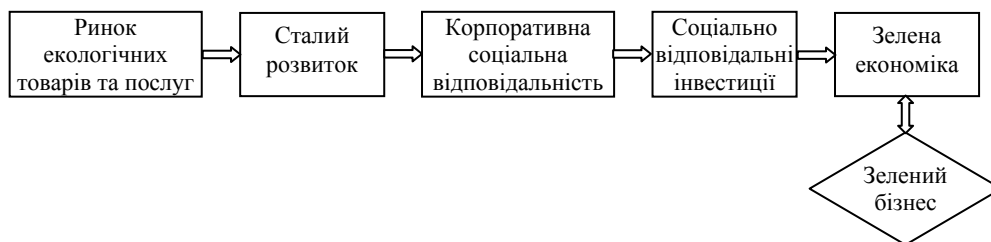
Саме тому автор вбачає метою даної статті висвітлення теоретичних та методологічних засад функціонування зеленого бізнесу. Для досягнення поставленої мети головна увага зосереджена на визначенні поняття "зелений бізнес", виділенні основних аспектів та основних етапів розвитку цього виду діяльності, а також деяка увага приділена розробці класифікації підприємств зеленого бізнесу.

Зелений бізнес є похідним інструментом зеленої економіки, що виділилася як новий напрям економічної теорії ще на початку 70-х рр. ХХ ст. Посприяло цьому в першу чергу заснування Римського клубу, котрий об'єднав представників світової політичної, фінансової, культурної та наукової еліти для вивчення глобальних світових проблем та у 1972 р. оприлюднив доповідь "Межі зростання" [1, с. 99–101]. Це була перша доповідь, яка показувала, що екстенсивне економічне зростання, в умовах якого людство живе протягом багатьох поколінь, має об'єктивно зумовлені межі. І межі ці пов'язані з тим, що швидкість відновлення природних ресурсів на декілька порядків відстає від темпів їх споживання. Саме таке твердження спричинило бурхливий розвиток наукових досліджень впливу міжнародної діяльності на довкілля¹. Ще один поштовх розвитку зеленої економіки надало у 90-х рр. ХХ ст. прийняття Марракеського протоколу до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі від 1 січня 1995 р., що не лише передбачала зниження тарифів і торгових бар'єрів, але також стосувалася й уведення екологічних стандартів виробництва та продажу товарів та послуг [2, с. 285–286]. Саме ця угода стала основою для формування ринку екологічних товарів та послуг, які покликані послабити шкідливий вплив на довкілля. Становлення цього ринку викликало створення нормативно-правового регулювання його діяльності як на національному, так і на міжнародному рівні. Така легітимізація торкнулася не лише купівлі-продажу екологічних товарів та послуг, але й їх виробництва

¹ Див.: *Baumol W.* Environmental protection, International Spillovers and Trade, 1971; *Siebert H.* Trade and environment, 1974; *Markusen James R.*, 1975. Cooperative Control of International Pollution and Common Property Resources // *The Quarterly Journal of Economics*, MIT Press. – Vol. 89(4). – P. 618–32; *Walter I.* The pollution content of American Trade // *Western Economic Journal*, 11. – P. 61–70; *Pethig R.* (1976). Pollution, welfare, and environmental policy in the theory of comparative advantage // *Journal of Environmental Economics and Management*, 2. – P. 160–179.

(наприклад, прийняття стандартів ISO 14000, Кіотський протокол тощо). Долучення країн світу до таких міжнародних програм сприяло тому, що на міжнародному рівні розпочалося створення передумов (екологічні податки, сталі субсидування, дозволи на викиди) для впровадження в життя таких видів діяльності, які сприяли б захисту довкілля або хоча б максимально мінімізували екологічно шкідливий вплив промислової діяльності на довкілля. Прийняті урядові ініціативи викликали інтерес та бажання у підприємств долучитися до державних програм сталого розвитку, що й стало початком формування корпоративної соціальної відповідальності та соціально відповідальної інвестиційної практики. Саме за таких умов виникла необхідність виділення зеленої економіки як нового напрямку економічної теорії та зеленого бізнесу як її похідного інструменту (рис. 1).

Рис. 1. Етапи становлення зеленого бізнесу у світі

Таким чином, фундаментом для становлення поняття "зелений бізнес" виступають основні категорії, що характеризують взаємозв'язок економіки та екології, а саме:

- екологічні товари та послуги;
- сталий розвиток;
- зелена економіка;
- соціально відповідальні інвестиції;
- корпоративна соціальна відповідальність.

Екологічні товари та послуги (Environmental Goods and Services – *EGS*). Експерти Організації економічної співпраці та розвитку разом з фахівцями з Євростату дають таке визначення: *EGS* – це технології, продукти та послуги для вимірювання, запобігання, обмеження, мінімізації чи нейтралізації шкідливого екологічного впливу на водні, повітряні чи земельні ресурси. До *EGS* відносять чисті технології, продукти та послуги, що знижують ризик нанесення шкоди довкіллю та використанню ресурсів [3, с. 77]. Ульріх Хоф-

ман, працівник та дослідник ЮНКТАДу, дає інше визначення: *EGS* – це продукти, які на деяких чи всіх стадіях свого життєвого циклу (обробка, виробництво, споживання, утилізація) завдають значно менше екологічної шкоди, ніж альтернативні продукти, що використовуються для тих же цілей; продукти, виробництво та продаж яких сприяє захисту довкілля [4, с. 5–6]. О.Прокопенко дає таке визначення екологічним товарам: це економічні продукти, тобто результати людської праці (господарської діяльності), що подані в матеріально-предметній формі (матеріальні продукти), у духовній чи інформаційній формі (інтелектуальні продукти) або у вигляді виконаних робіт і послуг, виробництво і споживання яких сприяє зниженню інтегрального екодеструктивного впливу в розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту при одночасному підвищенні економічної ефективності у сферах їх виробництва і споживання [5]. Заснування ринку екологічних товарів та послуг стало першим етапом у становленні та розвитку нової форми підприємницької діяльності – зеленого бізнесу.

Сталий розвиток (Sustainable development). Термін "сталий розвиток" є офіційним українським відповідником англійського терміна "sustainable development", дослівний переклад якого з урахуванням контексту може звучати як "життєздатний розвиток", а розширене його тлумачення – "всебічно збалансований розвиток" [6]. Звіт Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН "Наше спільне майбутнє" дає таке визначення: "розвиток, що задовольняє потреби сучасних поколінь та не зменшує при цьому здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [7]. Визначення вітчизняного Інституту сталого розвитку звучить так: "суспільно-економічна модель поступального технологічного і соціального розвитку українського суспільства з метою задоволення життєвих потреб нинішнього та майбутніх поколінь, згідно з якою виробнича і соціальна сфери розвиваються збалансовано, не наносячи довікільню непоправної шкоди". Ключовими завданнями сталого розвитку є:

а) відновлення й подальше збереження в потрібному обсязі на необхідній площі природних екосистем та їхньої здатності до самовідтворення;

б) забезпечення при цьому випереджального розв'язання проблеми економічного, соціального, демографічного і духовного розвитку;

в) узгодження темпів економічного розвитку з господарською місткістю екосистем [8].

Це поняття кореспондується з похідними за змістом термінами, такими як сталий економічний розвиток, стале економічне зростання, сталий розвиток промисловості, сталий розвиток аграрного комплексу, сталий розвиток поселень та міжселенних територій, стале фінансування, стале виробництво, стале суспільство, сталий соціальний розвиток.

Зелена економіка (Green Economics) – економіка, що підтримує гармонійну взаємодію між людьми та природою, намагаючись задовольнити потреби обох одночасно. Цей напрям економічної теорії висуває концепцію створення вартості на основі екологічної якості та безпеки, що протиставляється класичній концепції економіки створення вартості шляхом накопичення матеріальних речей та грошей [9]. Зелена економіка має на меті ведення бізнес-практики, що приносить економічні вигоди без нанесення екологічно шкідливого впливу довкіллю. Таким чином, зелений бізнес є похідним інструментом зеленої економіки, головною метою якого є захист світової екосистеми одночасно з отриманням прибутків від ведення підприємницької діяльності.

Соціально відповідальні інвестиції (Socially Responsible Investments – *SRI*) – довгострокове вкладення з метою отримання прибутку, грошових коштів у активи соціально відповідальних компаній, тобто таких, котрі займаються виробництвом товарів та послуг, що не викликають шкідливої звички (алкоголь, тютюн тощо) або не шкодять моральним принципам людства (порнографія, проституція тощо) [10]. До таких товарів та послуг у першу чергу належать продукти та послуги зеленого бізнесу. Таким чином, *SRI* сприяє становленню та розвитку зеленого бізнесу.

Корпоративна соціальна відповідальність (Corporate social responsibility – *CSR*) – це форма корпоративного саморегулювання, інтегрованого у виробничий процес, що сприяє утворенню позитивного екологічного впливу на суспільство, довкілля тощо [10]. Зелений бізнес передбачає наявність корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві. Це зумовлено тим, що для цього виду діяльності "зеленим" повинен бути не лише кінцевий продукт, але й процес, методи та засоби виробництва.

Усі наведені вище поняття відносяться до економічної сфери захисту навколишнього середовища і, як уже зазначалося, заклада-

ють основи понятійно-категоріального апарату зеленого бізнесу, що є похідним інструментом зеленої економіки.

У Звіті Комісії екологічних ринків зазначається, що сьогодні ринок екологічних товарів та послуг зростає швидкими темпами. Розвиток цього ринку викликає появу нових технологій та інновацій, що є каталізаторами створення нових бізнес-моделей, продуктів та послуг, які трансформують існуючі сектори економіки та творять зовсім нові галузі [11]. Таким чином, ринок екологічних товарів та послуг не просто передбачає взаємодію покупців та продавців, але також допомагає формувати екологічну свідомість² у суб'єктів ринкових відносин, яка поступово інтегрується в усі сфери економічного та соціального життя і сприяє створенню нових бізнес-моделей. Одним із таких нових напрямів економічної активності і є зелений бізнес, що об'єднує багато комерційних видів діяльності під однією соціально орієнтованою ідеєю захисту навколишнього середовища та покращення екологічних умов життя населення.

Світова наукова література оперує такими визначеннями поняття "зелений бізнес":

1. Джон Елкінгтон, який є основоположником поняття "сталий розвиток" вважає, що зелений бізнес – це вид підприємницької діяльності, що забезпечує створення нових, більш сталих форм суспільного багатства [12, с. 8]. Створення такого багатства засноване на принципах економічної вигоди, забезпечення екологічної якості та накопичення соціально-етичного капіталу [13]. Наведене формулювання поняття "зелений бізнес" є одним із перших, наведених у науковій літературі. За цим визначенням досить важко віднести той чи інший вид діяльності до зеленого бізнесу, адже немає чіткого розуміння, що відноситься до сталих форм суспільно-економічного багатства.

2. Девід Тейлор та Ліз Волей у своїй праці "The Green Entrepreneur: Visionary, Maverick or Opportunist?" зазначають, що зелений бізнес – це комерційний вид діяльності, що має змішану мету: поперше, це економічна максимізація прибутків, а по-друге – екологічно-соціальна спрямованість, що повинна відображатися як на кінцевому продукті, так і на процесі його виробництва [14, с. 4–5].

² *Екологічна свідомість* – це сукупність поглядів, теорій та емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства та природи в плані оптимального їх вирішення відповідно до конкретних потреб суспільства та природних можливостей (див.: *Гирусов Э.В.* Экологическое сознание как условие оптимизации взаимодействия общества и природы // *Философские проблемы глобальной экологии.* – М., 1983. – С. 105–120).

Дане визначення, на нашу думку, не розкриває до кінця сутності зеленого бізнесу, однак відрізняється від зазначеного вище тим, що вказує на ланки виробничого ланцюжка, у яких має проявлятися екологічно-соціальна спрямованість.

3. Інший підхід застосовується в науковій праці "An Examination of Employment Change in Northern Ireland's Environmental Industry", де зазначається, що зелений бізнес – це діяльність, пов'язана з контролем забруднення довкілля, збором та переробкою, повторним використанням або утилізацією відходів, підвищенням енергоефективності, консультуванням щодо зниження екодеструктивного впливу, моніторингом забруднення навколишнього середовища, екотуризмом, зеленим НДДКР, органічним сільським господарством, зеленими технологіями [15]. Таке визначення зеленого бізнесу звужує напрями діяльності та не передбачає їх розвитку. Також воно більше сконцентроване на кінцевому продукті, а не на процесі виробництва.

4. Роберт Ісак вважає, що зелений бізнес – це бізнес, що діє на основі принципів сталого розвитку та має на меті досягнення соціальних й екологічних вигод від рентабельної підприємницької діяльності [16, с. 6]. Він також припускає, що досконалий вид зеленого бізнесу передбачає, що кінцевий продукт та процес його виробництва відповідають вимогам сталого розвитку, та покликаний соціально трансформувати економічний сектор, у якому він діє, у бік сталого розвитку [17, с. 13–14]. На наш погляд, це визначення найбільш точно характеризує зелений бізнес як окрему форму діяльності.

Отже, існує чимало наукових праць, присвячених дефініції поняття "зелений бізнес", але на сьогодні у світовій науковій літературі ще не сформувалося єдине стале визначення цього виду діяльності. Також існують розбіжності у формулюваннях даного поняття в наукових працях та у звітах підприємств, що діють за принципами сталого розвитку. Для того, щоб більш точно дати визначення поняття "зелений бізнес", слід виділити основні аспекти цього бізнесу, на які вказують як науковці, так і представники даного виду діяльності.

Використання поняття "зелений бізнес" у наукових звітах компаній, які вважають себе представниками цього бізнесу та намагаються таким чином підвищити вартість та обсяги продажів своїх продуктів та послуг, має інший сенс. Наприклад, Браян Тітлі, директор компанії Ernst&Young, дає таке визначення: *зелений бізнес* – такий вид діяльності, за якого у різних секторах економіки докладають зусиль для запровадження низьковуглецевих, ресурсоефектив-

вних та/або повторно перероблюваних продуктів, процесів, послуг та бізнес-моделей, які дозволяють робити це у значно більш екологічно раціональний спосіб, ніж найближчим конкурентам [18]. Представник міжнародної консалтингової фірми *Axialent* Фред Кофман вважає, що зелений бізнес — це не лише комерційна діяльність, але й засіб висловлення персональної або колективної поваги у суспільстві, що сприяє захисту довкілля [19].

На наш погляд, усі зазначені визначення, хоч і розкривають сутність зеленого бізнесу, все ж не дають змогу точно відділити цей вид діяльності від інших і тому потребують доопрацювання. Адже хоча Б.Тітлі й зазначає, що цей вид діяльності ґрунтується на виробництві товарів та послуг екологічно раціональним способом, але він не вказує на те, що зелений бізнес має бути в першу чергу економічно вигідним, тобто приносити дохід. Визначення Ф.Кофмана не розкриває зміст екологічної спрямованості зеленого бізнесу, адже ця діяльність не просто пов'язана з висловленням персональної або колективної поваги у суспільстві, але з її допомогою формується його екологічна свідомість. До того ж Б.Тітлі зосереджується на екологічності кінцевого продукту виробництва, а на наш погляд, у зеленому бізнесі важлива не лише екологічність кінцевого продукту, але й інтеграція екологічного менеджменту у виробничий процес. Також це поняття стосується не лише виробництва екологічних товарів та послуг, а поширюється на всі види економічної діяльності, що сприяють покращенню екологічної ситуації.

На противагу традиційному веденню бізнесу зелений бізнес ґрунтується на екологічно сприятливих методах ведення підприємницької діяльності. Саме тому, на нашу думку, визначення мусить відображати економічну ефективність діяльності та вказувати на те, чим цей вид відрізняється від традиційних бізнес-моделей. Також зелений бізнес передбачає не лише регулювання норм екологічної безпеки і зниження шкідливого впливу на довкілля та здоров'я людей, але й формування певної свідомості у робітників та управлінців компанії щодо важливості захисту навколишнього середовища та зниження шкідливого впливу на довкілля. Виходячи з цього, пропонуємо таке визначення поняття "зелений бізнес":

Зелений бізнес — це вид комерційної діяльності, головною метою якої є отримання прибутку від продажу екологічних товарів і послуг, виробництво яких передбачає застосування методів та технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив

на довкілля, а їх використання служить створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів як у коротко-строчковому, так і в довгостроковому періоді та веде до формування екологічної свідомості суспільства. Зелений бізнес може бути реалізований у будь-якій сфері економіки.

Зелений бізнес передбачає наявність трьох аспектів, що характеризують його з різних сторін. До таких аспектів потрібно віднести:

1. *Екологічний* – коли природно-ресурсний потенціал залишається незмінним. Це означає, що в процесі людської діяльності ресурси довкілля, що використовуються, не повинні зменшуватися або руйнуватися. Отже, використання відновлюваних природних ресурсів не повинно перевищувати темпи їх відновлення, а використання невідновлюваних природних ресурсів повинно бути зведено до мінімуму.

2. *Соціально-культурний*, що означає, по-перше, задоволення індивідуальних потреб людства (здоров'я, харчування, житло, освіта, культура тощо) екологічним чином, тобто знижуючи шкідливий вплив на довкілля, та застосування зелених технологій; по-друге, створення нового суспільства, яке б об'єднувало досягнення спільної мети: захисту довкілля, покращення екологічних умов життя тощо.

3. *Економічний*, що виникає, коли екологічно раціональний розвиток є фінансово доцільним та передбачає отримання фінансової вигоди від упровадження програм та механізмів захисту і покращення довкілля.

Зазначені аспекти є також ознаками сталого розвитку. Це ще раз підтверджує, що зелений бізнес – це засіб забезпечення сталого розвитку. Значення зеленого бізнесу як інструменту досягнення сталого розвитку наведено в табл. 1.

Розвиток будь-якого нового виду діяльності відбувається в декілька етапів. Зелений бізнес також має декілька етапів розвитку (рис. 2), зокрема такі:

ЕТАП I. Уведення стандартів екологічної раціональної ефективності діяльності чи позиціонування на ринку як "еко-компанії".

ЕТАП II. Виробництво екологічних товарів та послуг.

ЕТАП III. Зелений бізнес.

На першому етапі розвитку відбуваються зміни, які пов'язані з адміністративним регулюванням діяльності підприємств у країні, що зазвичай передбачають дотримання певних екологічних стандартів

Таблиця 1

Значення зеленого бізнесу в економічному, екологічному та соціально-культурному аспектах

Економічний	Екологічний	Соціально-культурний
<ul style="list-style-type: none"> • формування прибутків на основі довгострокових виробничих та інвестиційних стратегій замість короткострокової максимізації прибутку; • співвідношення між прибутками від фінансових інвестицій та прибутками від реальної доданої вартості є додатнім; • задоволення потреб підприємства, що необхідні для забезпечення його діяльності, відбувається повною мірою 	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення продуктивності ресурсів; • інвестування у відновлювані джерела; • відновлення або утилізація використаних матеріалів; • захист світової та місцевої екологічної системи 	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток людського капіталу (відповідальність за робочі місця, освіту та подальше навчання, підтримка індивідуальної зайнятості тощо); • розвиток соціального капіталу (створення можливостей ефективної зайнятості, запобігання дискримінації національних меншин тощо); • розвиток культурного капіталу (повага до культурного розмаїття, захист індивідуальних громадянських прав тощо)

Джерело: побудовано автором за Hoffmann J. Darmstadt Definition of sustainable financial investments [Електронний ресурс] // Prof. Dr. Johannes Hoffmann. – Доступний з: <<http://www.ethisches-consulting.de/Dokumentation/>>.

Рис. 2. Етапи розвитку зеленого бізнесу

Джерело: авторська розробка.

менеджменту. Таким чином, на цьому етапі підприємство сприяє зниженню забруднення довкілля, але не за власним бажанням, а у відповідності до вимог законодавчо-нормативних актів або постанов світових організацій.

На другому етапі підприємство за власним бажанням переходить на екологічні технології виробництва товарів та послуг і сприяє

покращенню довкілля за допомогою використання сировини та технологій, які мінімізують шкідливий вплив на нього та сприяють покращенню умов життя населення.

На третьому етапі, окрім мінімізації шкідливих екологічних екстернальних ефектів від виробничої діяльності, на підприємстві у керівників та співробітників формується екологічна свідомість, яка не лише ґрунтується на розумінні необхідності забезпечення екологічних потреб сучасного покоління, але й передбачає створення сприятливих умов життя для майбутніх поколінь шляхом мінімізації впливу виробництва на довкілля у довгостроковому періоді.

З табл. 2 видно, що діяльність зеленого бізнесу не лише пов'язана з виробництвом екологічних товарів та послуг, але й сам виробничий процес побудований екологічно раціональним чином. Тобто всі фактори виробництва мають сприяти захисту довкілля, а продукти та послуги – підвищувати екологічні умови життя людства. Таким чином, ми можемо говорити, що зелений бізнес передбачає формування екологічної свідомості у споживачів, що й відрізняє його від інших схожих видів діяльності.

Нездатність ринку захищати навколишнє середовище та природні ресурси є причиною того, що держава мусить сприяти покращенню екологічних умов існування населення, що є однією з її функцій. Уряди потребують використання низки інструментів для створення умов становлення та функціонування ринку, що забезпечував би захист довкілля. Саме тому спостерігається зростання державних витрат на захист довкілля, адже у багатьох випадках втручання держави необхідне для створення підґрунтя впровадження сталого розвитку, як, зокрема, і зеленого бізнесу [20]. Дослідники *Worldwatch Institute* підкреслюють, що за всіх досягнень зелена економіка ніколи не стане реальністю без масштабної допомоги держави (грошима, відповідними законами, пільгами та преференціями тощо), приватних інвесторів і споживачів [21]. Наприклад, у США та більшості європейських країн у рамках сталого розвитку пропонують досить багато державних програм фінансування проектів, які сприяють зниженню викидів CO₂ та використанню електроенергії з відновлюваних джерел. Часто використання зелених технологій веде до зниження податкового навантаження, а наслідком використання джерел альтернативної енергії є можливість чіткого довгострокового планування витрат,

Таблиця 2

Порівняльна характеристика зеленого бізнесу та інших схожих видів діяльності

Бізнес-процес	Елементи бізнес-процесу	Зелений бізнес	Виробництво екологічних товарів та послуг	Уведення деяких стандартів екологічно раціональної ефективності чи позиціонування на ринку як "екокомпанії"
Заснування	Мета бізнесу	Отримання прибутку	Отримання прибутку	Отримання прибутку
	Завдання бізнесу	– створення продукції чи надання послуг, що сприяють захисту природи та довкілля; – створення екологічно сприятливих умов життя як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі	створення продукції чи надання послуг, що сприяють захисту природи та довкілля	створення продукції чи надання послуг, що приносять економічні вигоди для підприємства
Виробництво	Підбір сировинних ресурсів	– відповідає світовим вимогам якості та стандартам екологічної безпеки; – при виробництві має найменше шкідливих викидів; – утилізація після використання не шкодить довкіллю; – по можливості має відновлюваний характер; – при створенні був мінімізований хімічний вплив	– відповідає світовим вимогам якості та стандартам екологічної безпеки; – при створенні (видобуванні) був мінімізований хімічний вплив	відповідає світовим стандартам якості
	Технології та обладнання	– зазвичай, використання так званих чистих технологій, що мають мінімально можливий вплив на довкілля; – утилізація після використання не шкодить довкіллю	використання устаткування, придатного для створення продуктів та послуг	використання устаткування, придатного для створення продуктів та послуг
	Процес виробництва	– відповідає стандартам якості ISO 14000, що є стандартами створення системи екологічного менеджменту на підприємстві; – має мінімально можливий вплив на довкілля; – передбачає виробництво екологічно чистої продукції, що не шкодить здоров'ю людства	передбачає виробництво екологічно чистої продукції, що не шкодить здоров'ю людства та має мінімальний вплив на довкілля	передбачає зниження виробничих витрат за рахунок ефективного використання електроенергії

Бізнес-процес	Елементи бізнес-процесу	Зелений бізнес	Виробництво екологічних товарів та послуг	Уведення деяких стандартів екологічно раціональної ефективності чи позиціонування на ринку як "екокомпанії"
		та має мінімальний вплив на довкілля; – передбачає використання тари та упаковки, що можуть бути утилізовані з мінімальним впливом на довкілля або використані повторно		
Постачання	Маркетинг	– позиціонування товарів та послуг, як екологічно чистих для здоров'я та таких, що сприяють захисту довкілля; – маркування продуктів та послуг спеціально розробленими етикетками, що дають змогу споживачу відрізнити ці види продукції та послуги від стандартних; – позиціонування підприємства як екологічно свідомого, тобто такого, на якому як робітники, так управлінці сприяють покращенню екологічної ситуації не лише на роботі, але й у повсякденному житті	– позиціонування товарів та послуг як екологічно чистих для здоров'я та таких, що сприяють захисту довкілля; – маркування продуктів та послуг спеціально розробленими етикетками, що дає змогу споживачу відрізнити ці види продукції та послуги від стандартних	– позиціонування товарів та послуг як екологічно чистих для здоров'я та таких, що сприяють захисту довкілля; – маркування продуктів та послуг спеціально розробленими етикетками
Споживання	Споживчі потреби	– захист власного здоров'я; – захист природи та довкілля; – створення екологічно сприятливих умов життя; – отримання економічних вигод від встановлення "зелених" технологій; – забезпечення потреб екологічної свідомості	–захист власного здоров'я; – захист природи та довкілля; – створення екологічно сприятливих умов життя; – отримання економічних вигод від встановлення "зелених" технологій; – формування власної екологічної свідомості	– захист власного здоров'я; – захист природи та довкілля; – створення екологічно сприятливих умов життя; – отримання економічних вигод від встановлення "зелених" технологій

Джерело: складено автором.

адже ціни на ці джерела електроенергії гарантуються державою і є незмінними протягом 10–20 років [22].

Отже, вказане вище трактування зеленого бізнесу й усі названі його характеристики, аспекти та ознаки вказують на те, що його діяльність пов'язана з реалізацією екологічних товарів та послуг різноманітного характеру. Поки що не існує загальноприйнятої класифікації видів зеленого бізнесу. У різних країнах до нього входять різноманітні галузі. Наприклад, за визначенням Європейської комісії, до підприємств екологічної галузі відносять такі, що займаються: а) виробництвом товарів та послуг з вимірювання, запобігання, обмеження або коригування екологічного збитку, завданого довкіллю; б) ліквідацією відходів та зниженням рівня шуму; в) виробництвом, реалізацією, встановленням та обслуговуванням екологічно чистих технологій, застосування яких дозволяє зменшити використання сировини та забруднення довкілля [23]. Це визначення розкриває одну зі сторін зеленого бізнесу, але не охоплює всі сфери, де він діє, тому в табл. 3 подана класифікація підприємств зеленого бізнесу, розроблена за даними провідних світових організацій.

Таблиця 3

**Класифікація підприємств зеленого бізнесу
за різними класифікаційними ознаками**

Класифікаційна ознака підприємств зеленого бізнесу	Класифікаційний поділ
За об'єктами впливу екологічних товарів та послуг, що виробляються та реалізуються підприємствами зеленого бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - товари та послуги, що попереджають або зменшують викиди шкідливих речовин в атмосферу; - товари та послуги, що попереджають або зменшують забруднення водних ресурсів; - товари та послуги, що попереджають або зменшують утворення відходів; - товари та послуги, що попереджають або зменшують деградацію землі
За видами впливу на довкілля сфери діяльності підприємств зеленого бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - виробництво обладнання, приладів та засобів контролю для охорони довкілля; - виробництво обладнання та приладів для ресурсозбереження; - діяльність, пов'язана з благоустроєм довкілля та інформуванням екобізнесу

Класифікаційна ознака підприємств зеленого бізнесу	Класифікаційний поділ
За функціональною орієнтацією та характером здійснюваних робіт підприємств зеленого бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - підприємства та організації, що виконують роботи з вивчення стану природоресурсного потенціалу та довкілля; - підприємства та організації, що надають екологічні послуги суб'єктам господарської діяльності; - підприємства та організації, що здійснюють рекультивацію та відтворення природного середовища; - підприємства та організації, що виробляють природоохоронну, ресурсозберігаючу техніку та технологічну апаратуру, природозберігаючу продукцію; - підприємства та організації, що забезпечують функціонування екологічної інфраструктури

Джерело: побудовано автором за даними Sinclair-Desgagny B. The Environmental goods and services industry // International Review of Environmental and Resource Economics, 2008. – № 2. – P. 78–79.

Підсумовуючи наведене, варто відзначити, що зелений бізнес є новою формою діяльності в економічній сфері, що набуває дедалі більше актуальності та розвивається швидкими темпами. Цей вид підприємницької діяльності передбачає також застосування зелених технологій та формування екологічної свідомості споживачів та виробників, що є головною відмінністю цього виду бізнесу від інших комерційних видів діяльності. Таким чином, зелений бізнес має не тільки екологічне спрямування, але передбачає наявність трьох аспектів: екологічного, економічного та соціального, які характеризують його з різних сторін.

Література

1. Meadows D. The Limits to Growth: a report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. – Universe Books, 1974. – 205 p.
2. Grote U. Environmental Standards in Development Countries // Public concerns, environmental standards, and agriculture trade / edited by Floor Brouwer and David E. Ervin. – CAB International, 2002. – P. 285–306.
3. Sinclair-Desgagny B. The Environmental goods and services industry // International Review of Environmental and Resource Economics. – 2008. – № 2. – P. 69–99.
4. Hoffmann U. Environmentally Preferable Products (EPPs) as a trade opportunity for developing countries. – Geneva : UNCTAD, 1995. – 40 p.
5. Прокопенко О.В. Економічні основи формування ринку екологічних товарів : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01. – Суми, 2001. – 20 с.

6. Сталий розвиток [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Доступний з: <<http://uk.wikipedia.org/wiki/>>.
7. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future* [Електронний ресурс] // General Assembly of United Nations. – Доступний з: <<http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>>.
8. Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV "Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. – Доступний з: <www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Financial Dictionary [Електронний ресурс] // Investopedia: a forbes digital company. – Доступний з: <<http://www.investopedia.com/dictionary/>>.
10. Corporate Social Responsibility – What does it mean? [Електронний ресурс] // Business respect. – Доступний з: <<http://www.mallenbaker.net/>>.
11. Report of Commission on Environmental Markets and Economic Performance [Електронний ресурс] // Department for environment food and rural affairs. – November 2007. – Доступний з: <<http://www.defra.gov.uk/>>.
12. *Elkington J.* The Triple Bottom Line, Does It All Add Up?: Assessing the Sustainability of Business and CSR. – Earthscan Publications Ltd, 2004. – 186 p.
13. *Elkington J.* Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. – Capstone Publishing Ltd, 1999. – 425 p.
14. *Taylor D., Walley L.* The Green Entrepreneur: Visionary, Maverick or Opportunist? / Manchester Metropolitan University Business School, 2003. – 44 p.
15. *Guyer C., Eastwood D., Eaton, M., Stark T.*, 2001. An Examination of Employment Change in Northern Ireland's Environmental Industry, 1993–2003 // European Environment: The Journal of European Environmental Policy. – Vol. 11. – № 4. – P. 197–210.
16. *Isaak R.* Green Logic: Ecopreneurship, Theory and Ethics. – Sheffield: Greenleaf, 1998. – 144 p.
17. *Isaak R.* The making of the Ecopreneur // Making Ecopreneurs: developing sustainable ecopreneurship /edited by Michael Schaper. – Ashgate Publishing, 2005. – 276 p.
18. Comparative advantage and green business [Електронний ресурс] // Ernst&Young. – Доступний з: <<http://www.berr.gov.uk/>>.
19. Triple Bottom Line Strategies for Building a Green Business [Електронний ресурс] // EcoSeed: Bringing environment and economy. – Доступний з: <<http://www.ecoseed.org/>>.
20. World Investment Report 1999: Foreign Direct Investment and Development [Електронний ресурс] // UNCTAD, 1999. – 540 p. – Доступний з: <<http://www.unctad.org/>>.
21. State of the World 2010: Transforming Cultures [Електронний ресурс] // Worldwatch Institute. – Доступний з: <<http://www.worldwatch.org/>>.
22. *Hempling S., Elefant C., Cory K., Porter K.* Renewable Energy Prices in State-Level Feed-in Tariffs: Federal Law Constraints and Possible Solutions // National Renewable Energy Laboratory. – 2010. – 68 p.
23. *Коваленко В.И., Кузнецов Л.М.* Исследование рынка экологических услуг : учеб. пособие. – СПб. : СПбГИЭУ, 2007. – С. 13.

Надійшла в редакцію
02.06.2010 р.